

RESÂ'NIN TUHFETÜ'L-EBRÂR ADLI MANZUM TECVİDİ

Resa's Verse Tajweed named Tuhfetü'l-Ebrâr

Dr. Öğr. Üyesi Enes YILDIZ

Ürdün Üniversitesi, Yabancı Diller Fakültesi, Türkçe Bölümü, Amman, Ürdün, enesedebiyat@hotmail.com

Araştırma Makalesi/Research Article

Öz

Geliş/Received:

09.03.2022

Kabul/Accepted:

20.04.2022

Sayfa/ Page:

130-151

Klasik Türk edebiyatının kaynaklarından birisi İslam dini olduğu için yüzyıllar içerisinde birçok dinî tür ortaya çıkmış ve binlerce dinî eser kaleme alınmıştır. Kur'an temelli dinî türlerden biri de manzum tecvitlerdir. Şairler, şiir dilinin sağladığı akıcılık ve ahenkten faydalanarak özellikle medrese talebelerinin kolay öğrenmeleri ve rahat ezberlemeleri için manzum tecvitler yazmışlardır. Manzum tecvit yazar şairlerimizden biri de Mustafa Maksûd Resâ'dır. XIX. yüzyıl şairlerinden Mustafa Maksûd Resâ Efendi'nin kaleme aldığı manzum tecvitin adı *Tuhfetü'l-Ebrâr*'dir. Resâ, 125 beyit ve 21 bölümden oluşan mesnevisinin yazılış tarihini de belirtmiştir. Buna göre şair, mesnevisini 1247 (1831-1832) yılında yazmıştır. *Tuhfetü'l-Ebrâr*'in müstensihisi ise Yoğurtçu İmam Mehmed Efendi'dir. Çalışmamızda öncelikle tecvit ilmi ve klasik Türk edebiyatında yazılan manzum tecvitler ile ilgili genel bilgiler verilecek ve ardından kaynaklardan elde edilen bilgilerle mesnevinin müellifi Resâ ve müstensihisi Yoğurtçu İmam Mehmed Efendi'nin hayatına değinilecektir. Yazının asıl bölümünde ise *Tuhfetü'l-Ebrâr* şekil, muhteva, dil ve üslup açısından incelenecektir. Makalenin sonunda mesnevinin ulaşabildiğimiz tek nüshasından transkripsiyonlu metni okuyuculara arz edilecektir. Böylece klasik Türk şiiri manzum tecvit geleneğine yeni bir eser kazandırılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Klasik Türk Şiiri, Manzum Tecvit, Resâ, *Tuhfetü'l-Ebrâr*

Abstract

Since one of the sources of classical Turkish literature is the religion of Islam, many religious genres have emerged over the centuries and thousands of works have been produced. One of the religious types based on the Qur'an is verse tajweed. The poets wrote verse tajweeds especially for the madrasah students to learn and memorize easily by taking advantage of the fluency and harmony provided by the language of poetry. One of our poets who wrote verse tajweed is Mustafa Maksûd Resa. The name of the verse tajweed written by Mustafa Maksûd Resâ Efendi, one of the 19th century poets, is *Tuhfetü'l-Ebrâr*. Resa also stated the writing date of his masnavi, which consists of 125 couplets and 21 chapters. Accordingly, the poet wrote his masnavi in 1247 (1831-1832). The copyist of *Tuhfetü'l-Ebrâr* is Yogurtçu İmam Mehmed Efendi. In our study, first of all, general information about the science of tajweed and verse tajweeds written in classical Turkish literature will be given, and then the life of the masnavi's author Resa and its copyist Yoğurtçu İmam Mehmed Efendi will be mentioned with the information obtained from the sources. In the main part of the article, *Tuhfetü'l-Ebrâr* will be examined in terms of form, content, language and style. At the end of the article, the transcribed text of the masnavi will be presented to the readers from the only copy we can reach. Thus, a new work will be brought to the verse tajweed tradition of classical *Turkish poetry*.

Keywords: *Classical Turkish Poetry, Verse Tajweed, Resa, Tuhfetü'l-Ebrâr*

Atıf/Citation: Yıldız, E. (2022). Resâ'nın *Tuhfetü'l-Ebrâr* adlı manzum tecvidi, *International Journal of Filologia* ISSN: 2667-7318 5(7), 130-151.

Giriş

Klasik Türk edebiyatının ana kaynaklarından birisi İslam dini olduğu için yüzyıllar içerisinde Allah, Hz. Muhammed, sahabeler, Kur'an, itikat, amel, mübarek zamanlar ile ilgili tevhit, münacat, na't, miraciyye, mevlit, manzum kırk hadis tercümesi, medh-i çâr-yâr, ramazaniyye, ıydiyye, itikatnâme, manzum Kur'an çevirisi, manzum tefsirler, süver-i Kur'an, manzum ilmihâl... gibi manzum türler ortaya çıkmıştır. İslam dininin kutsal kitabı olan Kur'an'ı merkeze alan türlerden biri de manzum tecvitlerdir. Klasik Türk şiirinde Kur'an'ın belli kurallar ve düzen içerisinde tam ve kusursuz yani "tertil" üzere okunmasını amaçlayan tecvit ilminin esaslarını konu alan manzumeler yazılmıştır.

Sözlükte "bir şeyi güzel ve sağlam yapmak, onu süslemek" anlamındaki "tecvid" kelimesi için "ifrat ve tefrite kaçmadan sıfatlarına uygun şekilde harfleri mahreçlerinden çıkarmak", "Kur'an harflerinin mahreç ve sıfatlarının konu edildiği ilim", "Kur'ân-ı Kerîm'i harflerin mahreç ve sıfatlarına riayet edip vakıf, vasıl, sekte vb. tilâvet kurallarına uyararak güzel ve hatasız okumayı öğreten ilim" gibi tanımlar yapılmıştır. Tecvit ilmi nazarî bilgilere dayanmaktadır ancak tecvitte önemli olan pratik yapmaktır. Tecvit ilminde bilgi ile birlikte temrinlerle meleke kazanılır. Kur'ân-ı Kerîm'de tecvit kelimesi bulunmama ile birlikte "Kur'an'ı yavaş yavaş, tane tane, düşünerek okuma" anlamında "tertil" (Furkân suresi, 32; Müzzemmil suresi 4) geçmektedir. "Tecvid" kelimesini de ilk defa Hz. Ali'nin kullandığı söylenir. Mûsâ b. Ubeydullah el-Hâkânî'nin *el-Kasîdetü'r-râ'iyye (el-Kasîdetü'l-Hâkânîyye)* adlı elli bir beyitlik kasidesi tecvit ilmine dair ilk eser olarak bilinir. Daha sonra bu kasideyi Ebû Amr ed-Dânî şerh etmiştir. Ebü'l-Hasan Ali b. Ca'fer b. Muhammed es-Saîdî ve Mekki b. Ebû Tâlib tecvit ilminde ilk eserleri veren âlimlerdendir. Bunlardan başlayarak İbn Sînâ, Ebü'l-Fazl er-Râzî, Ebü'l-Kâsım Abdülvehhâb b. Muhammed el-Kurtubî, İbnü'l-Bennâ el-Bağdâdî, İbn Atıyye el-Endelüsî, Alemüddin es-Sehâvî, Ca'berî, İbnü'l-Cezerî, Cemzûrî, Sehâvî gibi âlimler tecvit ile ilgili birçok eser ortaya koymuştur. Yine Abdurrahman Karabaşı'nın *Karabaş Tecvidi* adlı çalışması, Birgivî'nin *ed-Dürri'l-yetîm*'i, Saçaklızâde Mehmed Efendi'nin *Cühdü'l-mukull*'i, Mehmed Zihni Efendi'nin *el-Kavlü's-sedîd fi ilmi't-tecvîd*'i, Ali Rıza Sağman'ın *Sağman Tecvidi-Kur'an Nasıl Okunur* adlı çalışmalar da bu alanda yazılan pek çok eserler arasında zikredilebilir (Çetin, 2011, s. 253-254; Koyuncu, 2017, s. 1497-1533; Kılıç, 2019, s. 1085-1100; Yiğiz & Çokur, 2019, s. 645-664). Tecvit ilmi ile ilgili eserlere bakıldığında genel olarak şu konuların ele alındığı görülür: "Mahâricü'l-hurûf (harflerin çıkış yerleri, okunuşları ve sıfatları); tenvin; nûn-ı sâkin ve mîm-i sâkin; ta'rîf lâmu; sukûn; med; hemze; kalkale; Allah lafzının okunuşu; hük-m-i râ; idgam; izhâr; zamir; sekte; vakf; vasl; secde âyetleri." Temelde tecvidin amacı Arapçanın ses yapısına uyararak belli kurallar ve düzen içerisinde İlahî kelâmı hatasız okumaktır.

Tecvit konusunda verilen eserler içinde mensurların yanında manzum tecvitlerin de kaleme alındığı görülmektedir. Zira tecvit alanındaki ilk eser *el-Kasîdetü'r-râ'iyye* kaside nazım şekli ile yazılmıştır. Âlimlerin tecvit ilminin kurallarını manzum şekilde ele almalarının nedeni ise aruz, kafiye ve redifin sağladığı akıcılık ve ahenkten yararlanarak bu ilmi talep edenlerin meseleyi kolayca öğrenmesi ve bu ilim ile ilgili kuralları rahatlıkla ezberlemesidir.

"İslam ilimlerini ihtiva eden eserlerden tecvitlerin, manzum olarak yazılmasının başlıca sebepleri şunlardır:

- Tecvîd ilmini öğreten kişinin şâir kişiliği,
- Kolay ezberlenebilmesi,
- Öğretimde kolaylık sağlaması,
- Ahenk, kafiye, vezin gibi vesilelerle edebî zevk uyandırması,
- Manzum eserlerin mensur eserlere göre daha revaçta olması.

Manzum olarak yazılan tecvitlerin ekserisi mesnevi ve kaside nazım şekliyle yazılmıştır. Birkaç eserde ise gazel nazım şeklinin kullanıldığı görülmüştür. Yine tecvit türü eserlerde aruz ölçüsü kullanılmış ve müellifler aruzun çeşitli kalıplarını tercih etmişlerdir." (Yiğiz & Çokur, 2019, s. 647; Yılmaz, 2015, s. 96).

Aşağıda bazı manzum tecvit örnekleri verilmiş ve bunlar kısaca tanıtılmıştır:

1. **Nazmü'l-Ehemm Fî 'İlmi Tecvîdî'l-Elzem:** Hafız Mehmed Efendi adlı bir şaire ait olan bu eser, 224 beyit ve 44 bölümden müteşekkildir. Aruzun *müstef'ilün/ müstef'ilün/ müstef'ilün/ müstef'ilün* kalıbı ile kaleme alınan manzum tecvitte müellif, 44 bölümün 5'i gazel, ilk yedi ve son bölümü mesnevi tarzında ve sekinci bölümden itibaren de –bölüm başlıkları olsa da– beyitler birbiriyle bağlantılı olup kaside nazım şekli ile kaleme almayı tercih etmiştir (Yılmaz, 2017, s. 1311-1334; Akkaya, 2020, s. 18-19).
2. **Tercüme-i Manzûme-i İbn-i Cezerî:** Mehmed Emîn Tokâdî'nin kaleme aldığı bu eser, 18 bölümden meydana gelen bir mesnevidir. Menzum tecvit aruzun *mefâ'ilün/mefâ'ilün/fe'ülün* vezninde kaleme alınmıştır (Akkaya, 2020, s. 21-22).
3. **Risâle-i Manzûme-i Tecvîd:** Halvetî tarikatinden Şeyh Sinân'a ait bu eser, 17 bölüm ve 268 beyit olarak aruzun *fâ'ilâtün/fâ'ilâtün/fâ'ilün* kalıbında, mesnevi nazım şekliyle kaleme alınmıştır (Güler, 2017, s. 145-171).
4. **Manzûm Risâle-i Tecvîd:** Nâcî mahlaslı/adlı bir şaire ait olduğu düşünülen bu eser, 10 bölüm ve 309 beyitten oluşan bir mesnevidir. Eser aruzun *fâ'ilâtün/fâ'ilâtün/fâ'ilün* kalıbıyla yazılmıştır (Yılmaz, 2015, s. 89; Özmen, 2019, s. 1988-2005; Akkaya, 2020, s. 26-27).
5. **Dürr-i Mekkûn:** Hüseyin Amâsî tarafından kaleme alınan eser 1193 beyitlik bir mesnevidir. Eserde *fâ'ilâtün/fâ'ilâtün/fâ'ilâtün/fâ'ilün* vezni kullanılmıştır (Özbek Aktaş, 2016).
6. **Manzûm Tecvîd:** Sürûrî Halîl adlı bir şaire ait olan bu manzum tecvit, 96 beyitlik bir kasidedir. Eser aruzun *mefâ'ilün/mefâ'ilün/mefâ'ilün/mefâ'ilün* kalıbıyla yazılmıştır (Yılmaz, 2015, s. 93; Akkaya, 2020, s. 28).
7. **Manzûme-i Tecvîd:** Müellifi ve istinsah tarihi belli olmayan bu manzum tecvit 16 bölüm ve 43 dörtlükten oluşmaktadır. Eserde aruzun *fâ'ilâtün/fâ'ilâtün* kalıbı kullanılmıştır (Yiğiz & Çokur, 2019, s. 645-664).
8. **Manzûm Tecvîd Risâlesi:** 13 bölüm ve 63 beyitten müteşekkil bir kaside olan manzum tecvidin müellifi bilinmemektedir. Eser aruzun *fâ'ilâtün/fâ'ilâtün/fâ'ilâtün/fâ'ilün* kalıbıyla kaleme alınmıştır (Akkaya, 2020, s. 28-29).
9. **Zafer Tecvîd:** Şumnulu Hâfız Hilmî Efendi ait olan eser, 25 bölüm ve 71 beyitten oluşan bir mesnevidir. Eserde *fâ'ilâtün/fâ'ilâtün/fâ'ilâtün/fâ'ilün* vezni kullanılmıştır (Yılmaz, 2020, s. 519-538).
10. **Nazm-ı Risâle-yi Mersûmât mine't-Tecvîd:** Müellifi ve istinsah tarihi belli olmayan eser 71 beyitten oluşan bir mesnevidir. Eser *fâ'ilâtün/fâ'ilâtün/fâ'ilün* kalıbı ile kaleme alınmıştır (Yılmaz, 2015, s. 91).
11. **Manzûm Tecvîd:** Eserin müellifi bilinmemektedir. Mesnevi nazım şekliyle yaklaşık 80 beyitten oluşan eser ölçsüz olarak kaleme alınmıştır. Son derece basit bir dil kullanılan eser 15 bölümden meydana gelmektedir (Yılmaz, 2015, s. 88; Akkaya, 2020, s. 31).
12. **Nazmü't-Tecvîd:** Eserin müellifi bilinmemektedir. Eser aruzun *fâ'ilâtün/fâ'ilâtün/fâ'ilün* kalıbıyla 69 beyit ve 12 bölüm olarak mesnevi nazım şeklinde kaleme alınmıştır (Akkaya, 2020, s. 32-33).
13. **Tuhfetü'l-Ebrâr:** XIX. yüzyıl şairlerinden Mustafa Maksûd Resâ Efendi tarafından kaleme alınan bir mesnevidir. 126 beyitlik mesnevi *fâ'ilâtün/fâ'ilâtün/fâ'ilün* kalıbıyla yazılmıştır. Bu çalışmanın konusu olan mesnevi hakkında aşağıda bilgi verilmiştir.

1. MUSTAFA MAKSÛD RESÂ VE TUHFETÜ'L-EBRÂR ADLI MANZUM TECVİDİ

1.1. XIX. Yüzyıl Şairlerinden Mustafa Maksûd Resâ Efendi

Çalışmamıza konu olan *Tuhfetü'l-Ebrâr* adlı manzum tecvidin son beytinde şair “Resâ” olarak mahlasını kullanmıştır. Aynı beyitte Resâ, mesnevisinin ismini ve yazılış tarihini de belirtmiştir. Buna göre şair, mesnevisini 1247 (1831-1832) yılında kaleme almıştır. Bu bilgilerden yola çıkarak tezkireler ve biyografik kaynaklarda “Resâ” mahlasını kullanan tek şairin Mustafa Maksûd Efendi olduğunu görürüz. Mustafa Maksûd Resâ Efendi, 1215 (1800-1801) yılında bugün Bulgaristan sınırlarında, Tuna nehri kıyısında bulunan Rusçuk şehrinde doğmuştur. Şiirlerinde “Resâ” mahlasını kullanan şair, Mustafa Maksûd Efendi adıyla bilinmektedir. II. Mahmud döneminde hâcegâna katılan şair, 1265

(1848-49) yılında İstanbul'a gelmiştir. Şair ve münşilerden ârif bir zât olan Resâ, İstanbul'a geldiğinde divan kâtipliği, kalem memurluğu ve kethüdalık gibi görevlerde bulunmuştur. Sa'diye tarikatı şeyhlerinden Edirne'de Taşlık Câmii Şerifi avlusunda medfun Şeyh Ahmed Senârî'ye intisab etmiş olduğu "Münyetü'l-Sâlik"¹ isimdeki tasavvufî eserinde açıklanmıştır. Hicaz dönüşü sırasında Hezargrat'a giden Resâ, 1259 (1843-1844) yılında vefat etmiştir. Vefatıyla ilgili Sultan Abdülmecid devri sonlarında öldüğü de ifade edilmektedir. Resâ'nın *Dîvânçesi* yanında *Kasîde-i Bürde'*ye Türkçe tahmisi vardır. Şiirleri âşıkâne ve ârifânedir (Akbayar, 1996, s. IV/1375; Bülbül, 2020; Çiftçi, 1996, s. 167-168; Kılıç & Bülbül, 2007, s. 58; Koç, 2021, s. 498-546; Odabaşı, 2009, s. 203; Şemsettin Sâmî, 1996, s. III/2275; Yavuz & Özen, 1972, s. 320-321).

Kaynaklarda şiirlerinden² şu örnekler vardır:

Gazel:

Bir dil ki hâk-ı fahr-ı Rasûlden cilâ alır
Mîhr-i cihân-nümâ o gönülden ziyâ alır
Hikmet ne olduğun maraz-ı aşkda anlayan
Lokmân olur o cümle giyâhdan devâ alır
Kâf-ı gönülde tâ'ir-i aşk olsa lâne-sâz
Bahr-ı muhît-i ilm-i ledünden gıdâ alır
Yağdırsa ebr-i âh-ı seher eşk-i hasreti
Feyz-i visâlden çemen-i dil nemâ alır
Mısr-ı vücûda mâlik olursa azîz-i aşk

¹ Eserin şimdilik tespit edilen tek nüshası, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı Osman Ergin Türkçe Yazmaları Nu. 135'te kayıtlı mecmuanın 70b-134b varakları arasında yer almaktadır (Koç, 2021, s. 494).

² Mustafa Maksûd Resâ Efendi, Fatîm Tezkiresi'nin hitamı ile ilgili şöyle bir tarih manzumesi yazmıştır. Ayrıca şair, Eş-Şeyh Hâfız Ahmed Sünnârî'nin ölümü ile ilgili bir tarih manzumesi kaleme almıştır:

Cenâb-ı Abdülmecîd ol şeh-i melek-seyri
Ebed-nümûn ide Hakk bir serîr-i dâd-geri
Mehâsin-i nazar-ı pâdişâh çün mehzûl
Be-kâm olmada alan hüner-verin beheri
Açıldı mekteb-i irfân okunmada şimdi
Maârifin zer-endûd-ı nussha-i hüneri
Ulûm u marifet u dâniş-i kemâl u fûnûn
Olunca şâh-ı cihânın bu rütbe muteberi
Hurûf-ı ma'rifeti zîb-i levha-i ezhâr
Hemân itmede asrın şâhen-şinasları
Bu şevk u hâiş ile kıldı himmet-i ma'mûr
Fatîm Efendi zeban-ger-i tiğ-i nükte-veri
Menâkıb-ı şuarâda nazîr u misli adîm
Kitâb eyledi te'lif ihâle kıldı nazîri
Beyânı mümkün olan karn-ı mâzi vü halin
Esâmi-i büleğâsı bütün kalem-güdârı
Muvaffak eyleye emsâline Hudâ itdi
Maârif ehline nev-yâdigâr bu eseri
Kitâb-ı gaybdan aldım **Resâ** bu târihi
Fatîm Efendi kodu nev zehî bihin eseri (Sene 1269) (Çiftçi, 1996, s. 45)

Ruşçuklu El-hâc Mustafa Maksûd Resâ Efendi'nin söylemiş olduğu târih-i mevzûndur:

Der-tarîk-i Kâdirî bu şeyh-i efham-i hûb-siyer
Mürşid-i kâmil-i mükemmel vâris-i hayru'l-beşer
Mevlidi Sünnâr olup irşâd için seyyâh idi
Eyledi bunda nihâyet mülk-i ukbâya güzer
Nakline târih-i rengîn tamâm buldum
Resâ Kıldı Sünnârî Efendi âlem-i kudsi makarr (Adıgüzel & Gündoğdu, 2014, s. 1489).

Âşık o demde Yûsuf-ı cândan bahâ alır
 Sûrâh-ı kalb-i âşika ayb itme zâhidâ
 Revzen olursa dârda günden ziyâ alır
Maksûd sanma kâle-i aşka revâc yok
 Kâlâ-yı tâzedir anı arz it **Resâ** alır

Beyitlerinden:

Vuslati yâr için ağyâre müdârâ eyler
 Zehr içer âşık-ı dil-haste şifâ niyyetine

Mısra'larından:

Râgıb bu fenâ mülküne rü'yâda mı geldin (Çiftçi, 1996, s. 167-168; Yavuz & Özen, 1972, s. 320-321).

1.2. Tuhfetü'l-Ebrâr

Araştırmalarımız sonucu *Tuhfetü'l-Ebrâr*'ın bir nüshasına ulaşılmıştır. Mesnevinin ulaşılan nüshası ise Millî Kütüphane, Çankırı İl Halk Kütüphanesi Koleksiyonu, 18 Hk 254/7 arşiv numarasında kayıtlı mecmuanın 113b-115a varaklarındadır. Mesnevinin başı ve sonu şöyledir:

Başı:

Ḥamd aña kim virdi ol ḥabl-ı met̄in
 Kim yapışdı aña cümle mü'min̄in

Sonu:

RESÂ gel târiḥin izhâr kıl
 Nâmını hem *Tuhfetü'l-Ebrâr* kıl

Mesnevinin sonunda “*men neseḥa Yoğurtçu İmâm Mehmed Efendi*” şeklinde *Tuhfetü'l-Ebrâr*'ın müstensihi belirtilmiştir. Buna göre müstensih Sütçü veya Yoğurtçu lakabıyla bilinen Mehmed Efendi'dir. Fatih dersiâmlarından, vâiz ve zâhid Yoğurtçu Mehmed Efendi, Trabzon'un Of ilçesinde doğmuştur. Kaynaklarda hayatına dair fazla bilgi yoktur. Babasının adı Hasan, dedesinin adı Muhammed'dir. İlk öğrenimini Of yöresinde gördükten sonra 1838'de İstanbul'a gidip Fatih'te Hırka-i Şerif Camii'nin çevresinde ikamet etmiştir. Hayvancılıkla uğraştığı için Sütçü/Yoğurtçu Mehmed Efendi diye tanınmıştır. Mehmed Emin Efendi, Fâtih Camii'nin yanı sıra diğer yerlerde etkileyici vaazlar vermiştir. Mehmed Emin Efendi, tasavvuf ve tarikatlardaki bozulmalara dikkat çektiği gibi toplumda yaygın hâle gelen sigara ve nargile türünden keyif verici maddeler konusunda yazdığı bir risalede sigara içmenin haram olduğuna hükmettiğinden kitabı yasaklanmış ve iki yıl sürgün cezasına çarptırılmıştır. XIX. yüzyılda Kadızâdeliler'in görüşlerini temsil eden bir âlim olarak da değerlendirilen Mehmed Emin Efendi'nin mezarı Fâtih Camii hazîresindedir. Mehmed Emin Efendi irili ufaklı yirminin üzerinde risâle kaleme almıştır (Elmalı, 2019, s. 221).

Tuhfetü'l-Ebrâr 125 beyit ve 21 bölümden müteşekkil bir mesnevidir. Bölümlerin uzunlukları konuya göre farklılık göstermektedir. Arapça olan başlıklar “*Bâbu... ve Fashun...*” ibareleriyle başlamaktadır. Besmele ile başlayan mesnevinin bir başlığı yoktur. Klasik Türk edebiyatı mesnevi geleneğinde bazı eserlerde mesnevinin adı ve yazılış yılı zikredilmektedir. Resâ da son beyitte mesnevinin adını ve yazılış yılını ifade eder. Buna manzum tecvidin adı “*Tuhfetü'l-Ebrâr*” Arapça “*armağan, hediye*” anlamına gelen “*tuhfe*” ve “*hayır işleyen, sâlih kimse*” anlamına gelen “*berr*” kelimesinin çoğulu “*ebrâr*” kelimelerinin terkiibinden oluşmaktadır. Resâ aynı beyitte mesnevinin yazılış yılını da ebce hesabıyla verir. Buna göre *Tuhfetü'l-Ebrâr* 1247 (1831-1832) yılında kaleme alınmıştır:

RESÂ gel târiḥin izhâr kıl

Nâmını hem *Tuhfetü'l-Ebrâr* kıl (b. 125)

Klasik Türk edebiyatında müstakil bir kitap olarak yazılan mesneviler ve divanlarda yer alan küçük/kısa mesneviler için aruzun özel bir kalıbı yoktur. Mesnevilere genel olarak baktığımızda daha çok aruzun kısa vezinlerinin tercih edildiği görülür. “Özellikle uzun mevzular ile hikâyelerin yazımında kullanılan mesnevilerde, hem konuların işlenip anlatılması hem de okunup ezberlenmesine sağladığı büyük kolaylıktan dolayı oluşumundan itibaren Arap, Fars ve Türk edebiyatlarında genellikle aruzun kısa kalıpları tercih edilmiş ve kullanılmıştır.” (Kartal, 2014, s. 84). Resâ da mesnevisinde aruzun kısa kalıplarından remel bahrinin “*fâ' ilâtün/fâ' ilâtün/fâ' ilün*” kalıbını kullanmıştır. Ayrıca şair, mesnevisinde kullandığı kalıbı bir beyitte ifade eder. Resâ'nın aruz kullanımında başarılı olduğunu söyleyemeyiz. Mesneviyi yazmasındaki amaç bir ilim dalında bilgi vermek olduğundan sanatsal kaygı ile hareket edilmemiştir. Bu nedenle mesnevide birçok aruz hatasını/tasarrufunu görürüz:

Fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün

Okı Kurân-ı 'azîmi dün ü gün (b. 124)

Resâ, *Tuhfetü'l-Ebrâr*'da çoğunlukla mücerred ve mürdef kafiye kullanmıştır. Mesnevide sadece bir beyitte (b. 39) müesses kafiye görürüz. Resâ'nın kafiye kullanımında yer yer başarısız olduğunu söyleyebiliriz. Bazı beyitlerde kafiyenin sağladığı ahenkten hiç yararlanamamıştır. Hatta bazı beyitlerde (b. 25, b. 58, b. 69, b. 83, b. 92, b. 120) hiç kafiye yoktur. *Tuhfetü'l-Ebrâr*'da redif kullanımına baktığımızda çoğunun ek hâlindeki redifler olduğu görülür. Bununla birlikte “*olur (b. 25), kıl (b. 65), oldular (b. 69), için (b. 83), ola (b. 92), eyledi (b. 114), olur (b. 120), kıl (b. 125)*” kelimeleri de redif olarak kullanılmıştır.

1. **Bölüm:** Başlıksız olan ilk bölüm sekiz beyittir. Resâ, eserine “*besmele-hamdele ve salvele*” ile başlar. İlk bölümde tecvit ilminin önemi ve mutlaka öğrenilmesi gerektiği vurgulanır. Tecvit ilmini öğrenmek müminler üzerindeki farz-ı aynlardan biridir. Bir hadise göre bir mümin tecvit öğrenmeden Kur'an okursa Kur'an ona lanet eder. Zaten Allah da Kur'an'ın “*tertil*” yani tilavet usullerine göre tam ve yavaş yavaş okunmasını emretmiştir.
2. **Bölüm:** “*Bâbu Ta'rîfî't-tecvîd*” başlıklı beş beyitlik bölümde Resâ, tecvidi tarif eder. Buna göre tecvit ilmi harflerin mahrecini, sıfatlarını konu alır. Bu ilimle her bir harf hakkıyla okunur.
3. **Bölüm:** “*Bâbu Mehârici'l-Hurûf*” başlıklı on beyitlik bölümde harflerin mahreçleri anlatılır. Cümle mahrecin 17 olduğu ifade edilip cevîf (ağız boşluğu), halk (boğaz), lisan (dil), dudaklar ve hayşumdan (geniz) hangi harflerin çıktığı anlatılır.
4. **Bölüm:** “*Bâbu Evşâfi'l-Hurûf*” başlıklı altı beyitlik bölümde evşâf-ı hurûf yani ince ve kalın harfler hakkında bilgi verilir.
5. **Bölüm:** “*Bâbü'l-meddât*” başlıklı on iki beyitlik bölümde hurûf-ı medd ve meddler hakkında bilgi verilir. Medd harfleri “*elif, vav ve ye*”dir. Meddin çeşitleri ise medd-i tab'î, medd-i lîn, medd-i muttasıl, medd-i munfasıl, medd-i 'ârız, medd-i lâzımdır. Resâ, bu bölümde medd ile ilgili kısa kısa bilgiler verir.
6. **Bölüm:** “*Bâbü's-şifâti'l-hurûf*” başlıklı altı beyitlik bölümde tenvin ve nûn-ı sâkin konusu ele alınır. Tenvin ve nûn-ı sâkinden sonra gelen harflerin durumuna göre *izhar, idgâm, ihfa ve iklab* hakkında kurallar verilir.
7. **Bölüm:** “*Faşlun İdgâmi's-şemsiyye ve'l-izhâri'l-kameriyye*” başlıklı dört beyitlik bölümde idgâm-ı şemsiyye ve izhâr-ı kameriyye hakkında bilgi vardır. İdgâm-ı şemsiyye; lâm-ı ta'rîf denilen “*elif-lâm*”dan sonra şemsi harf olarak isimlendirilen 14 harfin gelmesidir. İzhâr-ı kameriyye lâm-ı ta'rîf denilen “*elif-lâm*”dan sonra kamerî harf olarak isimlendirilen 14 harfin gelmesidir.
8. **Bölüm:** “*Faşlun fi'l-idgâmi'l-misleyn ve'l-mütecâniseyn ve'l-mütekaribeyn*” başlıklı üç beyitlik bölümde birer beyit ile idgâm-ı misleyn, idgâm-ı mütecâniseyn ve idgâm-ı mütekaribeyn anlatılır.
9. **Bölüm:** “*Faşlun fi'l-mîmi's-sâkin*” başlıklı iki beyitlik bölümde mîm-i sâkinin 3 hâli kısaca anlatılır.

10. **Bölüm:** “*Faşlun fi'r-râ 'i's-sâkin*” başlıklı altı beyitlik bölümde “*râ*” harfinin kalın ve ince okunduğu hâller anlatılır. Buna göre kısaca “*râ*”dan öncesi fetha ve zamme olursa kalın, kesre olursa ince okunmaktadır.
11. **Bölüm:** “*Faşlun fi-lafzatu'llâh 'azze ismihû*” başlıklı üç beyitlik bölümde lafzatullâhın okunuşu hakkında bilgi verilir. Lafzatullâhtan önce gelen harfin harekesi üstün ve ötre ise “*Allâh*” lafzı kalın, kesre ise ince okunur.
12. **Bölüm:** “*Bâbü'z-zamâyir*” başlıklı sekiz beyitlik bölümde zamir konusu ele alınır. Tecvit ilminde zamir yani “*hâ*” lafzının hangi durumlarda uzatılacağı ve hangi durumlarda uzatılmayacağı hakkında bilgi verilir.
13. **Bölüm:** “*Faşlun fi'l-hâ 'i's-sekte ve'l-vâride fi'l-Kurân*” başlıklı dört beyitlik bölümde *hâ-i sektenin* Kur'an'da nerelerde olduğu belirtilir. Buna göre Bakara suresi, 259., En'am suresi, 90., Hakka suresi, 19 ve 25., Hakka suresi, 20, 26. 28. ve 29., Karia suresi, 10. ayetler olma üzere dokuz yerde *hâ-i sekte* vardır.
14. **Bölüm:** “*Faşlun fi's-sekte bi'l-hafş*” başlıklı dört beyitlik bölümde Kehf suresi, 1-2. ayetindeki “*ivecen kayyimen*”, Yasin suresi, 52. ayetindeki “*minmergadinâ hâzâ*”, Kıyame suresi, 27. ayetindeki “*vekilemen râk*” ve Mutaffifin suresi, 14. ayetindeki “*illâ bel râne*” kelimelerinde yapılan sekte hakkında bilgi verilir.
15. **Bölüm:** “*Faşlun li'l-huşûşâti li'l-Hafş*” başlıklı üç beyitlik bölümde imâle yani uzatma ile ilgili kısaca bilgi verilir.
16. **Bölüm:** “*Faşlun fi't-teshîlât*” başlıklı beş beyitlik bölümde teshil yani birbirini takip eden iki hemzeden ikincisini, hemze ile elif, vav veya ya arası bir sesle okuma hakkında bilgi verilir.
17. **Bölüm:** “*Faşlun fi'r-revm*” başlıklı dört beyitlik bölüm *revm* yani harekeyi hafif bir sesle okuma hakkındadır.
18. **Bölüm:** “*Faşlun fi'l-işmâm*” başlıklı iki beyitlik bölümde Kur'an'da sadece Yûsuf suresi 11. ayetteki “*lâ te'mennâ*” lafzında olan *işmâm* yani dudakların ileriye doğru yumulması, toplanması hakkında bilgi verilir.
19. **Bölüm:** “*Bâbü'l-vukûfi'l-vâride fi'l-kurân*” başlıklı dokuz beyitlik bölümde vakıf işaretlerinden “*mîm, sâd, cîm, lâ, tî, zî*” hakkında ve bunların hükmü ile ilgili bilgi verilir.
20. **Bölüm:** “*Faşlun fi'tenvî'i'l-vukûf*” başlıklı on beyitlik bölümde vakfın çeşitleri yani *vakf-ı tâm, vakf-ı kâfi ve vakf-ı hasenin* hükümleri hakkında bilgi verilir.
21. **Bölüm:** “*Bâbü'l-hemezât*” başlıklı on bir beyitlik bölüm hemzeler yani *vasl ve kat* hemzeleri ve hükümleri hakkındadır. Bölümün sonunda Resâ, eserin aruz veznini, ismini ve yazılış tarihini de verir. Şairin nasihatı ise Kur'an'ın gece gündüz her zaman okunmasıdır.

Resâ, *Tuhfetü'l-Ebrâr* adlı manzum tecvidinde toplam 21 bölümde tecvit kurallarını okuyucuya aktarmıştır. Resâ bazı bölümlerde tecvit kaidelerine dair ayrıntılı bilgi verirken bazı yerlerde ise kuralı ismen zikredip geçmiştir. Şair, eserini manzum olarak kaleme alarak aruzun sağladığı akıcılıktan faydalanmıştır. Eser dinî ve öğretici bir metin olduğu için dilin “*göndergesel*” işlevi kullanılmıştır. Bu nedenle çalışmamıza konu olan mesnevide edebî sanatları, divan şiirinin kendine has mazmunlarını göremeyiz. Resâ, tecvit kurallarının kolay öğrenilmesi ve rahatlıkla ezberlenmesi için “*doğrudan anlatımla*” tasvirler yapmıştır. Eser bir ilim dalına ait olduğu için doğal olarak tecvit ile ilgili birçok terim ve kavram zikredilmiştir.

2. Metin

Bismillâhirrahmânirrahîm

fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün

[113b]

1. Hâmd aña kim virdi ol hâbl-ı metîn
Kim yapışdı aña cümle mü'minîn

2. Hem şalât olsun resûle bî-kıyâs
Âline kim nûrın itdi iktibâs
3. Diñle imdi ‘ilm-i tecvîdden haber
Kim anuñla oldı Qur’ân mu‘teber
4. Dir resûl Qur’ân oğur çok kişiler
Lîki Qur’ân kendüye la‘net ider
5. Hağ Te‘âlâ farz idüpdür mü’mine
‘İlmin anuñ cehd idüben ögrene
6. Hağ buyurdu *rattili’l-Kur’ân*³ pes
Ya‘nî tecvîd ile oқи hûb-nefes
7. Hem de *rattelnâhu tertîlâ*⁴ didi
Ya‘nî kevnden tecvîd ile inerdi (?)
8. Farz-ı ‘ayn oldı kamûya bu beyân
Bilmedikçe mümkün olmadı ‘ayân

Bâbu Ta‘rîfî’t-tecvîd

9. İmdi tecvîd lafzı taşîndür hemân
Kim hurûfuñ mağrecin kıllur beyân
10. Hem şifâtı her birine virile
Her birinüñ hağğı yirine gele
11. Oldı ızhâr ile idğâm ey aḥî
Hem de ihfâ ile iqlâbdur daḥı
12. Harf-ı isti‘lâyı istiflâyı bil
Her birini merkezinde cârî kıll
13. Hem daḥı envâ‘-ı meddi bil ey cân⁵
...

Bâbu Meḥârici’l-Hurûf

14. Evvelâ bil mağreci ey ehl-i dil
Cümle mağrec on yedidür hem-sebîl
15. Hâ’ vü hemze mağreci aḫşâ-yı ḥalk⁶

³ Kur’ân’ı tertîl üzere (tane tane, hakkını vererek) oku (Müzzemil, 73/4).

⁴ Kâfir olanlar “Kur’ân ona bir keredede (topluca) indirilseydi ya!” dediler. İşte böylece, kalbini onunla iyice pekiştirmek için (peyderpey indirdik) ve onu tane tane okuduk (Furkan, 25/32).

⁵ Bu beytin ikinci mısrası yazmada bulunmamaktadır.

...

16. ...
Ya' nî boğaz ucı dilûn dibidür⁷
17. Hem de kâfuñ maḥreci dil dibidür
Kâfuñ andan bir sehil aşığıdur
18. Cîm ü şîñ ü yâ maḥreci dil arqası
Cânibi dâduñdur ey teñri ḥâşî
19. Lâm u nûn râ üç müretteb dil ucı
Didi kurrâ üçünüñ bir maḥreci
20. Öñ dişüñ dibindedür tâ ṭâ vü dâl
Uçlarında cârîdür şâ zâ vü zâl
21. İki dişler arasından çıkar
Şâd ile sîn daḥî ze maḥrec aḥar
22. Alt dudaḡla üst dişüñ ucında fâ
İki dudaḡ arası mîm vāv yâ
23. Oldı ġayna maḥreci ḥayşûm nâm
Ḥarf-i medler cevfi oldı ve's-selâm

Bâbu Evşâfi'l-Ḥurûf

24. Diñle evşâf-ı ḥurûfi muḥtaşar
Oldu isti' lâ' [vü] istiflâ bular
25. Ḥarf-i isti' lâ müdâm ḡalın olur
Ḥarf-i istiflâ müdâm ince olur
26. Hem de isti' lâ şoñında ḥarf-i med
Ḥalın olur ince istiflâ gözet
27. Ḥarf-i isti' lâ yedidür ġâlibâ
ġayn [u] ḥâ kâf şâd [u] dâ [u] ṭâ [u] zâ
28. İşbu ḥarfler oldı bil müsta' liye
Her ne ise bâḡîsi müstefliye
29. Nûnda vardur nice envâ' -ı keşîr
Lîki bunda merkezi oldı ḡaşîr

⁶ Bu beytin ikinci mısrası yazmada bulunmamaktadır.

⁷ Bu beytin ilk mısrası yazmada bulunmamaktadır.

Bâbü'l-meddât

30. Vāv elif yā ħarf-i meddür ey oğul
Hem sebab hemze sükûn bilmiş ol
31. Altıdur envâ' -ı meddüñ ey püser
İşbu beyt içre kılalum muhtaşar
32. Medd-i ṭab'î muttaşıl lâzım bular
Vâcib oldı zıddı cā'iz oldılar
33. Ĥarf-i med olup bulunmasa sebab
Medd-i ṭab'î didiler ey ħōş-edeb
34. Medd-i lîn olur işit zıddı anuñ
Ḳabli meftūḥ vāv ü yā'-i sâkinüñ
35. Kim sebab hemze olursa muttaşıl

[114a]

Muttaşıl olmasa di munfaşıl

36. Ger sükûn-ı lâzım olsa anı bil
Medd-i lâzım didiler bî-kāl ü kıl
37. Medd-i 'arız didiler zıddı anuñ
Üç elif miqdârıdur umar cānuñ
38. Üç elifde munfaşıldur ey ħ'āce
Lîn daḥı böyledür cā'iz nice
39. Muttaşılı lâzım üç vâcibleri
Dört biridür beş biri cā'izleri
40. Medd-i ṭab'î bir elifdür bî-gümān
O daḥı vâcibdür ancaḳ hemān
41. Añlağıl miqdâr-ı elfi ey niyām
Her 'aded bir elif miqdârıdur tamām

Bâbü'ş-şifâti'l-ḥurûf

42. Başka başka idelüm ħarfı beyān
Tâ ki zâhir ola gün gibi 'ayān

43. H̄arf-i ızhâr altı oldu der-^çaded
^çAyn [ü] h̄a h̄a h̄a [vü] hemze gör meded
44. Dördür aġam h̄arf-i ġunne ile pes
Vāv ü yā[?] vü mīm [vü] nūn ey h̄ōş-nefes
45. Lām u rā da ġunnesüz idġām olur
Yā daġı iqlāb ta^çyīn olunur
46. On üç oldu bākī on beş h̄arf kalur
Añla daġı h̄arf-i ihfā denilür
47. Nūn-ı sâkin tenvīn olsalar qarīn
Ol zamān da her biri bulur yerin

Faşlun İdġāmi's-şemsiyye ve'l-ızhâri'l-kameriyye

48. Hecâ h̄arfīn gel iki bul geri (?)
Elf [ü] lâmdan şoñra oġı anları
49. H̄af^ç aġimeh v'ebġa h̄accek h̄arfleri
Elf [ü] lâmdan şoñra ızhâr kamerī
50. Pes bulardan bākīsi idġām olur
Adına idġām-ı şemsiyye dinür
51. İmdi anlar vâcib oldu bī-gümān
Her birin yerlü yerince tut hemān

Faşlun fi'l-idġāmi'l-mişleyn ve'l-mütecaniseyn ve'l-mütekaribeyn

52. İki h̄arf bir cins olur ise eger
Olur ol idġāma mişleyn didiler
53. İkisi bir maġrec olsa mücteme^ç
Dinür idġām mütecānis yok mena^ç
54. Yā şıfat yā maġreci bir olsalar
Aña idġām mütekarib didiler

Faşlun fi'l-mīmi's-sâkin

55. Mīm-i sâkin h̄ali üç ey oġul

Oldı mişleyn mîme⁸ uğrar ise ol

56. Oldı iḥfâ bâya uğrasa hemân
Sâkine uğrasa izhârdur 'ayân

Faşlun fi'r-râ'î's-sâkin

57. Râ'-i sâkin ḳabline tâbi' olur
Feth u zamme olsa o ḳalın oḳınur

58. Kesr olursa ince oḳınur medâr
Ḳabl-i ḳabli bu ḳıyâsdur bil 'ayân

59. Kendi ḥâlin hem buña eyle ḳıyâs
Kesr ile ince oḳı ey Ḥaḳ-şinâs

60. Rāvîler bile (?) rivâyet eyledi
Kesr-i 'ârız olsa mâ-ḳabli didi

61. Yâ da isti' lâ ola mâ-ba' di hem
Râ'-i sâkin ḳalın olur ey dedem

62. Lîki fevḳ-i muḥallefdür ey ulu
Bâḳisin yerlü yerinde bilmelü

Faşlun fî-lafzatu'llâh 'azze ismihü

63. Lafzâtullâhdan işit bu kez ḥaber
Bunı daḥı zabṭ idüp ol mu' teber

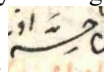
64. Ḳabli anuñ fetha zamm olsa 'ayân
Ḳalın oḳı lâminı olsa beyân

65. Ḳabli anuñ kesr olursa ince ḳıl
Zikredenüñ özüñe eglence ḳıl

Bâbü'z-zamâyir

66. Hem zamâyir ḥâli neyler diñlegil
Medd-i ḳaşrın sebebi ne añlaḡıl

67. Bil zamirüñ ḳabli sâkin olsa ger
Ḳaşr olunur meddi olmaz mu' teber

⁸ Tecvit kurallarına göre mîm-i sâkinin üç hâli vardır. Bunlardan birincisi idgâm-i misleyndir. Eğer mîm-i sâkinden sonra bir mîm harfî gelirse idgâm-ı misleyn olur. Bu kuraldan yola çıkarak yazmada şeklinde yazılan kelime “mîme” şeklinde okunmuştur.

68. abli sâkin olmasa anuñ   ayân
Medd olunur bil zâmâyir ol zamân
69. Yerzâhû lem yefahû aşr oldılar
Anuñ iun kim bular cezm oldılar
70. Yefahû mâ nefahû aşr oldılar
Zîrâ bunlar al kelime geldiler
71. Lîki ur[â]n ire bir geldi zâmîr
abli sâkin yine olmadı aşîr
72. Geldi fîh oldu eerinde mehân

[114b]

Uydı Hâf [u] İbn-i Keîr bu zamân

73.   İleti bu arıı olmayalar
Gelse bunlar her birin alayalar

Faşlun fi'l-hâ 'i's-sekte ve'l-vâride fi'l-urân

74. Hâ' sekt olur daı urânda bil
Nerde gelse dâ'imâ iskânda ıl
75. *Lem-yetesenne* Baarada ey oul
İtedih En'âm iinde bilmi ol
76. Altı Hâa mâliye sulâniye
İkier kitâbiye hisâbiye
77. Birisi el-ârî'ada mâhiye
Vâcib oldu tâliye cezm eyleye

Faşlun fi's-sekte bi'l-hâf

78. Hâf iin dört sekte urânda hemân
Bir Muaffifinde ki *kellâ bel rân*
79. Hem ıyâmetde biri *men râ'dadur*
Biri *min meradinâ* Yâsîndedr
80. Biri daı yuarıdadur ey cân
Sret'l-Kehfde *'ivecen ayyimen*
81. Kes sesi kesme nefes ey batlu
Didiler anuñ adına sekt diy

Faşlun li'l-ḥuṣṣāti li'l-Ḥafş

82. Hem imâle daḥı teshîl var durur
Revm ü işmâm daḥı vâkı' ler durur
83. Pes imâle birdür Ḥafş için
Kıldı Hûdda lafz-ı mecrihâ için
84. Di imâle medd-i beyneyn itmege
Ya' nî elfüñ meyli yâya gitmege

Faşlun fi't-teshîlât

85. Ḥafş için teshîl yedidür ey [imâm]
İki kul ez-zekkerayn En'âm maḳâm
86. Üçi daḥı sûre-i Yûnusdadur
Biri kul Allâh iki âl-ânedür
87. Biri Nemlde Allâhu ey aḥî
Pes bularuñ câ'iz işâli daḥı
88. Bir a' cemî Fuşşiletür maḳâm
Bunda ibdâl yok faḳaḫ teshîl be-nâm
89. Didiler teshîl aña bil ey yigit
Hemze-i şanıyi hâya doḡrı git

Faşlun fi'r-revm

90. Revm ü işmâm câ'iz olsa olmasa
Lîki yekdür sende şübhe ḳalmasa
91. Ḥarf-i maẓmûm ya da meksûr vaḳf ola
Revm odur ki rub' hareke virile
92. Fetḫada câ'iz degildür revm ola
Ala şol ḫarf-i müşedded vaḳf ola
93. Bi'z-zarûrî revm olur anda aḥî
İşidilür anda bir şavt-i ḫafî

Faşlun fi'l-işmâm

94. Ḥafşuñ işmâmı faḳaḫ bir yerdedür
Lafzatullâh lâ-te'mennâ Yûsufdadur

95. Meyl-i fem itmek dudak işmâm dimek
Pes buları zabtına çek emek

Bâbü'l-vuķûfi'l-vâride fi'l-Ķurân

96. Vaķf-ı Ķurân-ı 'azîmi diñlegil
Altı oldu zıkr ideyüm añlağıl
97. Lâzım u muţlak u câ'iz oldılar
Bir mücevvez bir muraĥĥaş lâ oldu
98. Her birine bunlaruñ var bir nişân
Añla anı ħalmaya sende gümân
99. Lâzıme mîm muţlaķa tî virdiler
Câ'ize cîm zî mücevvez ħıldılar
100. Şâd muraĥĥaş lâ vaķıf lâdur 'ayân
Her birinüñ ĥükmi var bellü beyân
101. Lâzım oldu vaşl olunsa ey aĥî
Anda ma' nâ gökcek olmaz bir daĥı
102. Muţlak oldur ki anuñ mâ-ba' dine
İbtidâ itmek ĥasendür hem yine
103. Câ'iz oldur vaķfi vaşlı bir olur
Hem mücevvezde vaşl oķudı gelür
104. Hem muraĥĥaş inķitâ' bula nefes
Lâ-vaķıf oķıda olmaz dest-res

Faşlun fî tenvî'i'l-vuķûf

105. Bu vaķıflar üç kıyımdur ey ĥasen
Birisî tām biri kâfî bir ĥasen
106. Tām budur ki lafżuna ma' nāsına
Ĥiç ta' alluķ olmaya mâ-ba' dine
107. Vaķf-ı kâfi olur o mâ-ba' dine
Bir ta' alluķ buluna ma' nāsına

108. Bil hasendür lafzuna hem ol yine
Ger ta' alluğ eylese mâ-ba' dine

[115a]

109. Pes bu[la]rdan ğayrı yerde vaqf ola
O kabîhdür bi'z-zarûrî dūn ile
110. Kes sesi eyle teneffüs ey aḥî
Bu vaqıfdur diñle sözi daḥı
111. Bunda aşıl olan sükūn oldı velî
Ba' zılarda revm ü işmām itmeli
112. Ba' z kelime āḥirinde elf olur
Ke'z-zunūnā ve'r-rasūlā ki gelür
113. Sā'irlerūñ vaqf u vaşlın bir kıılır
Ba' zı işbāt ba' zı işkāt gelür
114. Ḥafş anı vaqfında işbāt eyledi
Vaşl ḥālinde anı işkāt eyledi

Bābü'l-hemezāt

115. Hem daḥı Qurānda vardur hemzeler
Kimi қаṭ' kimi vaşıl oldılar
116. İmdi bil қаṭ'î sekizdür ey oğul
Cem' -i istifhām tekellüm bilmiş ol
117. İsm-i tafḍīl münādī zū'l-celāl
Bāb-ı ef' āl nefsi-i māzī vaż' ı āl
118. Pes bularuñ қаṭ' ı vācibdür hemān
Vaşlı cā'iz olmayısar bī-gümān
119. On beş oldı hemze-i vaşl ey ulu

- İbtidâda olsa meksûr olur o
120. ‘ Ayn fi‘ le tâbi‘ olsa zamm olur
Aşl-ı kaç‘ ı lâmi ile fetḥ olur
121. Hemze-i ibn ibnem hem ibnetin
İsm-i ümmet imra ’in imra ’etin
122. Hem dahı işneyn işneteyn eymen
Lâm-ı ta‘ rifile şülâşî emrinüñ
123. Cümlesi vaşl oldı bunlar ey niyâm
Vaşl olunsa sâkıḫ olur bi’t-tamâm
124. Fâ‘ ilâtün fâ‘ ilâtün fâ‘ ilün
Oḫı Qurân-ı ‘ aẓîmi dün ü gün
125. **RESÂ** gel târîḫin izhâr kııl
Nâmını hem *Tuhfetü'l-Ebrâr* kııl

men neseḫa Yoğurtçı İmâm Mehmed Efendi

Sonuç

Klasik Türk edebiyatında manzum tecvit kaleme alan şairlerden birisi de Resâ’dır. XIX. yüzyıl şairlerinden Mustafa Maksûd Resâ Efendi, 1215 (1800-1801) yılında bugün Bulgaristan sınırlarındaki Rusçuk’ta doğmuştur. Şiirlerinde “Resâ” mahlasını kullanan şair, Mustafa Maksûd Efendi adıyla bilinmektedir. Resâ, II. Mahmud döneminde 1265 (1848-49) yılında İstanbul’a gelmiş ve divan kâtipliği, kalem memurluğu ve kethüdalık gibi görevlerde bulunmuştur. Şair, Şeyh Ahmed Senârî’ye intisab etmiş ve Hicaz dönüşü sırasında Hezargrat’a giden Resâ, 1259 (1843-1844) yılında vefat etmiştir. Şairin manzum tecvidinin adı, mesnevisinde belirttiği üzere *Tuhfetü'l-Ebrâr*’dır. 1247 (1831-1832) yılında yazılan mesnevinin müstensihisi Sütçü veya Yoğurtçu lakabıyla bilinen Mehmed Efendi’dir.

Tuhfetü'l-Ebrâr 125 beyit ve 21 bölümden müteşekkil bir mesnevidir. Şair, mesnevinin son beytinde *Tuhfetü'l-Ebrâr*’ın yazılış yılını ebcet hesabıyla verir. Buna göre *Tuhfetü'l-Ebrâr* 1247 (1831-1832) yılında kaleme alınmıştır. Çoğunlukla mücerred ve mürdef kafiyeyi gördüğümüz mesnevide aruzun kısa kalıplarından remel bahrinin “fâ‘ ilâtün/fâ‘ ilâtün/fâ‘ ilün” kalıbı kullanılmıştır. 21 bölümlük *Tuhfetü'l-Ebrâr*’da sırasıyla “tecvit ilminin mutlaka öğrenilmesi ve tecvidin gerekliliği, tecvidin tarifi, harflerin mahreçleri, ince ve kalın harfler, hurûf-ı medd ve meddler, tenvin ve nûn-ı sâkin, idgâm-ı şemsiyye ve izhâr-ı kameriyye, idgâm-ı misleyn, idgâm-ı mütecâniseyn, idgâm-ı mütekâribeyn, mîm-i sâkinin, “râ” harfinin hükümleri, lafzatullâh, zamir, hâ-i sekte, sekte, imâle, teshil, revm, işmâm, vakıf ve vakfın çeşitleri, vasl ve kat” üzerinde durulur.

Bu çalışma ile klasik Türk edebiyatı manzum tecvit literatürüne yeni bir eser eklenmiş ve yapılacak yeni çalışmalar için bir adım atılmıştır.

Kaynakça

- Adıgüzel, N. ve Gündoğdu R. (2014). *Ahmed Bâdî Efendi, Riyâz-ı Belde-i Edirne 20.yüzyıla kadar Osmanlı Edirne'si II*. Trakya Üniversitesi Yayınları.
- Mehmed Süreyya. (1996). *Sicill-i Osmanî*. (C. IV.). Akbayan, N. (Haz.). Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Akkaya, M. (2020). *Türk edebiyatında manzum tecvit metinleri*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Kırıkkale Üniversitesi.
- Bülbül, T. (2020). Resâ, Mustafâ Maksûd Resâ Efendi. *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, <http://teis.yesevi.edu.tr/> (Erişim tarihi: 21.09.2021).
- Çetin, A. (2011). Tecvîd. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (C. 40, ss. 253-254). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Çiftçi, Ö. (1996). *Fatîn Davud Hâtimetü'l-Eş'âr (Fatîn Tezkiresi)*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. İnönü Üniversitesi
- Elmalı, H. (2019). Mehmed Emin Efendi Oflu. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (C. Ek 2, ss. 221). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Güler, M. (2017). Şeyh Sinân Efendi'nin manzum tecvîd tercümesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10 (52), 145-171.
- Kartal, A. (2014). *Doğu'nun uzun hikâyesi Türk edebiyatında mesnevi*. Doğu Kütüphanesi Yayınları
- Kılıç, F. & Tuncay B. (2007). Bulgaristan doğumlu divan şairleri. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, (43), 49-66.
- Kılıç, S. (2019). Sehâvi ve El-Kasîdetü'n-Nûniyye adlı manzûm tecvid eseri. *Diyanet İlmî Dergi*, 55, 1085-1100.
- Koç, M. (2021). Mustafa Maksûd Resâ Efendi'nin Kasîde-i Bürde tahmisi. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 27, 489-546.
- Koyuncu, R. (2017). Kur'ân eğitiminde manzûm tecvîd geleneği: Cemzûrî ve Tuhfetü'l-Etfâl adlı manzûm eseri. *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, 21(3), 1497-1533.
- Odabaşı, M. (2009). *Tuhfe-i Nâilî metin ve muhteva 1. cilt S. 234-467*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Cumhuriyet Üniversitesi.
- Özbek Aktaş, E. (2016). *Hüseyin Amâsî hayatı ve Dürr-i Mekkûn isimli manzûm tecvidi*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Özmen, A. (2019). Türk edebiyatında manzum tecvîdlerden risâle-i tecvîd. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 8(4), 1988-2005.
- Şemsettin Sâmî (1996), *Kâmûsu'l-A'lâm*, (C.III.). Kaşgar Neşriyat Yayınları.
- Yavuz, A. F. ve İsmail Ö. (1972). *Bursalı Mehmet Tahir Efendi-Osmanlı müellifleri 1299-1915*, (C.II). Meral Yayınları.
- Yılmaz, O. (2015). Türk İslam edebiyatında manzûm tecvîdler. *IV. Lisansüstü Çalışmaları Kongresi-Bildiriler Kitabı* (3/81-100) içinde. İstanbul.
- Yılmaz, O. (2017). Diyarbakırlı Şeyhülkurrâ Hâfız Mehmed Efendi ve “Nazmu'l-Ehemm fi İlm-i Tecvîdi'l-Elzem” adlı Türkçe manzûm tecvîd eseri. *Uluslararası Diyarbakır Sempozyumu Bildiriler Kitabı* (3/2, 1311-1334) içinde. Diyarbakır, Türkiye,
- Yılmaz, O. (2019). Tecvîd eğitim öğretiminde manzûm eser yazma geleneğine bir örnek: Şeyhî'nin Nazmu'l-Ehemm'i (Tenkitli Metin). *Tasavvur Tekirdağ İlahiyat Dergisi* 5 (2), 1051-1116.
- Yılmaz, O. (2020). Şumnu Hâfız Hilmî Efendi'nin Zafer adlı Türkçe manzûm tecvidi. *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, 24 (1), 519-538.
- Yiğiz U. ve Çokur S. (2019). *İslamî ilimlerden olan tecvîdin öğretiminde manzûm tecvîdlerin rolü ve manzûm bir tecvîd örneği*. Keşf-i Kadîmden Vaz'-ı Cedîde İslâm Bilim Tarihi ve Felsefesi. Divan Kitap.

Ek: Tuhfetü'l-Ebrâr'ın Tıpkıbasımı

بِسْمِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

هم صلوة او لسون رسول به قیاس
 کم که آنکه اولدر قرآن معتبر
 حواظ فرض ایبدر مؤمنه
 یعنی تجویز اولدر قرآن خوب نفس
 فرض عین اولدر قویه بویسانه
 ادر تجویز لفظی تحسینده هان

کم یا بشدی ایا جمله مؤمنین
 د کلام ادر علم تجویز خبر
 لیکن قرآن گفته و به لغت ایبر
 حواظ ادر در مثل القرآن پس
 نفع کوندر تجویز ادری

باب تعرف الهمزة

هم صفات هر برینه و برله
 هم ده اخفا ایله اقلایه دنی
 همدون انواع مدر بل ای جان
 جمله خرج ادر بیبدر هم سبیل

هم بر نیک حتی برینه کله
 حرف استغلا به استغلا به سبل
باب خارج الحروف

هم او هرزه خرجی اقصای حلق
 یعنی بوغاز اوجی د بیک دبیر

هم و سنین و باخر چی دل اترده
 دبیر قرآن اوجنک بر خرچی
 ایله دشوار استند چقار
 ایله دودج ادر سیمی او یا

باب اوصاف الحروف

حرف استغلام قالدین اولدر
 قالدین اولدر ایجه استغلا کوز
 اشبو و فل اولدی سبل مستغلیه
 لیکن بونده مرکز اولدر قضیر
 هم سبب همزه سکون مجلس اول
 مد طبعی متصل لازم بولار
 مد طبعی دید برای خوش ارب
 کم سبب همزه اولدر متصل

کافک انزیر سهل است غیر
 لام ون را اوج درت دل اوجی
 او جلوه جاریه رناظا و ذال
 الت دود قلا اوست دیشدا و حذفا
 حرف مد احوق اولدر العلم
 اولدر استغلا استغلا بولار
 هم ده استغلا صولکند حرف
 غین خاق و صاد ضاط و ظا
 نونده واردر نیجه انواع کثیر
 و او الف یا حرف مد برای او غل
 این بو بیت ایجه قلام مختصر
 حرف مد اولوب بولنم سبب
 قیل مفتوح و او و یا ساکنک

حمد کما کم و ردی اول جبل شین
 الله کم نورین ادر اقباس
 ابر رسول قرآن او قدر حوی
 علمی آنگ جهه ایوبن او کز
 هم ده رکناه تر تیلایه ردی
 بلجه کج کلن اولدر عیان
 کم و دند فخر جن قلدربان
 اولدر اظهار ایله اذ غام افی
 هم برینه در زنجار قیل
 اولدر ایل خرجی ای اهل دل

هم ده فافک خرجی دل دبیر
 جانیه ضاد که ای تکی حاصی
 اوک دیشک دیننده در تا طاول
 صاد لیه سین دخی ز خرج افار
 اولدر غنه خرجی حیسوم نام
 د کله اوصاف حرف مختصر
 حرف استغلام امر ایجه لور
 حرف استغلا بیدر غالباً
 بونده ای باقیه مستغلیه

باب المدات

التمیز انواع مدک الهمزة
 و احو اولدر صدر جان اولدر
 قد لاین اولدر ایت صدر آنگ

متصل اولی در منفصل
 مده عامون دیریلر ضد تراک
 لین دین بویله در جائز نیجه
 مد طبعی بقدری کمان
 هم عدد الف مقدار دیر تمام
 تا که ظاهر اوله کون کی عیان
 در تراغام و غنه ایله بیس
 یا در الماب قیسی اولنور
 نون سان تنوین اولسا قریب
 هجا حین کلاک بول کرلی
 الف لاری صکره اظهار قری
 ادر زنده واجب اوله بیکمان
 ایله حوقه جزیسی اولور ایسه اگر
 دینور اغام متجانسی بیس
فصله الیم سان
 اولدر اغام بایه اولور
 راسان قبله تا بل اولور
 قبل قیلر بوقیسدر سل عثمان
 راولر بیلر روایت ایلدر
 راسان قالن اولور
فصله لفظه انه زاسم
 قبله انه فتح ضم اولر عثمان
 ذکر نکره اولر کله کل
 مده قصر نرسیت اکل غل
 قبله ساکن اولر انک عثمان
 انکیجه بولر جم اولر بیلر
 بیکله قرینه ایجه بیکله ضمیر

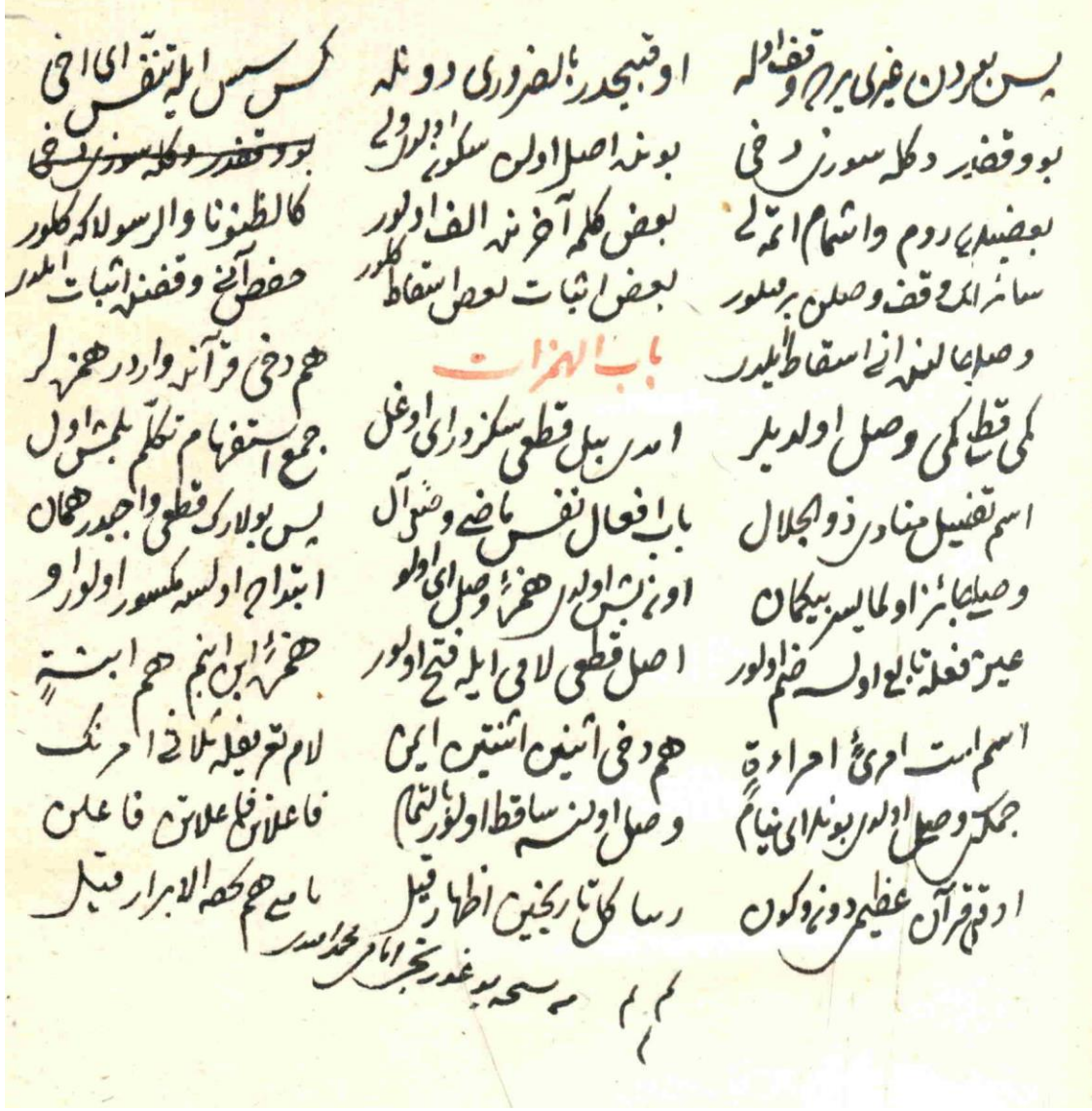
کر سکون لازم اولر آنی بیل
 اوج الف مقدار دیر او مار جانک
 متصل لازم اوج و جیلر
 اودخی واجه در الجحی هان
باب الصفات للمحرف
 حوق اظهار الی اولدر در عدد
 و او و یاء و میمون ای خوش نفس
 ادر اوج اولدر باقی ادر بیس حوق
 اولر زمانه هم بی بولور بیس
 الف لاری صکره ادر انری
 بیس بولار دین باقی ادر اغام
 هم برین بولور بیس حوق هان
 اولدر اولر اغام مثلین دیریلر
 یا صفت یا حوق بر اولر
 بیس ساکن حال اوج ای اولر
 ساره او غار اظهار عثمان
 فتح و ضم اولر اوق لیس قند
 کندر حال هم بیکله ای قیاس
 کسر عارض اولر ما قبله دیر
 بیکله فوق مختص قدر ای اولر
 لفظه الهمزة ایست بیکله خبر
 قالن اوق لانی ادر بیس
باب الضمائر
 بیل ضمیر ک قبله ساکن اولر
 مده اولر بیس ضمائر اولر زمان
 یفقه ما نفقه قصر اولر بیلر
 قبله ساکن بیس اولر مده قصر

مده لازم دیریلر بی قال و قبل
 اوج الفه منفصله ادر حوق
 درت بیدر بیس بی جائز ای
 اکل غل مقدار الف ای بیس
 باشقه باشقه اولر مده بیس
 عین صفاها هم بولور
 لام و اوج غنه سز اغام اولر
 اکل دوق حوق اغام دینور
فصله اغام الشرح و اظهار الی
 حوق عقیقه وانج حوق غلری
 ادر نه اغام شمشیه دینور
فصله اغام المثلین المتجانسی
 ایکیس بیس حوق اولر جمع
 اکل اغام صفا رب دیریلر
 اولدر مثلین حوق اغام اولر
فصله اغام الی
 کسر اولر کس ای اولر مده
 کسر الی الجحی اوق ای حوق
 یاده استغلا اولر مده هم
 باقیس بی بولور نه بیلر
 بولور حوق صفا ایست اولر معتبر
 قبله آنک کسر اولر کسر ای قبلر
 هم ضمائر حال غیره کله کل
 قصر اولر بیس مده اولر مده معتبر
 بیس مده بیس مده قصر اولر بیلر
 دینر اولر اصل کله کل بیلر
 کله رفیع اولر مده مده مده

اوید حصص ابن کثیره یوزمانه
مصره الراء السکنه الراءه
لم یسخته بقره ده ای اوغل
ایکسر کتا بیه جک بیه
مصره السکنه الحفص
هم قیامتد برین راقده
سوره الکافه عوجا قیما
وصل الی الحفص
را ماله برده حصص کین
یعنی الفک حیل یایه کتکه
ایک قیل الذکر سن انعام
به نکلده اتقه ای اخی
یونره ایدان یوق فقط سبیل
مصره الروم
جو فی مضموم یا کسور و قفا اوله
الاستول جو فی مستد و قفا اوله
مصره فی لا شام
میل فامتک دودق تمام دیک
وقف قرآن عظیمی و کله کل
به تجوز بر حصص لا اول
لازمه مع مطلقه طی و یزیر
هر بر نیک حکمی وار لیلو بیان
مطلوب اولد که ائمه ما بعدنه
هم مجوزده وصل اندر قفا
مصره تنوع الوقوف
تام بود که لفظنه معناسنه
به تعلق بولنه طعناسنه

علته یوقار شیخ اولما به ر
صدا سکت اولورده قرآننه سبل
افنده انعام ایچنه سبل اول
بر ایسے الفارعه ج ما صبه
حصص ایچنه ارت سکنه قرآننه
بر ایس مرقنا سبل وده
کسی کسی نفس از خلو
هم اماله راقو تشبیل وارد
نکلدر هودده لفظ مجزایه
مصره التسهيلات
اوید و سوره یونس در
یس بولارک جائز ایضا در
دیدیر تشبیل کابلا ایکت
روم و اشما جائز اولسه
روم او در کربو ج که در بر له
بالضوری روم اولور انندی
حصصک اشما بی فقط بر بر
یس بولار صیطنه جک امل
الیه اولور ذکر ایسه یم آکله غل
هر بر نیه بوندک وار بر نشان
جائزه جم ذی مجوز قلدیل
لازم اولور وصل اونز ای اخی
ابتدا اتمک حسنه هم بینه
هم حصص انقطاع بوله نفس
بوو فقا و ج قسدر ای حسن
قیحی تعلق اولمیه ما بعدنه
سبیل حسنه لفظنه هم اولینه

کل یونله هر برین اکلده یلر
نرده کله ائمه اسکاننه قبل
الته حاظه مالیه سلطانه
واجب اولور تالیه جرم المیه
بر مطففینه که کلابل ران
بر ای یوق فریده در ای جان
دیدیر ائمه ادینه سکت دبو
روم و اشما و اوقو اقلدر
در اماله تد بینین اتمک
حصص ایچنه تشبیل دیدیر ای
بر ای قیل الله ایچم آلان در
بر ایچ فصلتد مقابله
هفته تاننه یه پایه دو غری کیت
لیکه بیکر حسنه شبه فالسه
نتمه ج جائز و کلدور روم اول
استد بلور انده بر صوت خلق
لفظه الله لا تا حنا یوسفده
باب الوقوف الواردة فی العم آ
لازم و مطلق و جائز اولدیلر
اکله آنه قالمیه سننه کان
صادر حصص لاوقف لاد رعیا
انده معنی کوچک اولما زرف
جائز اولور و قفی وصل بر اولور
لاوقف اوق ده اولما زرف
برستی تام بری کانی بر حسن
وقف کانی اولور او ما بعدنه
کر تعلق ایسم ما بعدنه

Sorumlu Yazar / Corresponding Author: Dr. Öğr. Üyesi Enes YILDIZ

Çatışma Beyanı / Conflict Statement: Makalenin yazarı bu çalışma ile ilgili taraf olabilecek herhangi bir kişi ya da finansal ilişkisinin bulunmadığını, herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan etmiştir.

Etik Beyanı / Ethical Statement: Makalenin yazarı "Etik Kurul İzni"ne gerek olmadığını beyan etmiştir.

Destek ve Teşekkür / Support and Thanks: Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.

Yayımlanan makalelerde araştırma ve yayın etiğine riayet edilmiş; COPE (Committee on Publication Ethics)'nin editör ve yazarlar için yayımlanmış olduğu uluslararası standartlar dikkate alınmıştır.